

dan zaptedildiyse de tekrar gerisi alındı ve 1850'de Bâbü'l-nin yeni düzenlemeyle Şam vilâyetine tâbi bir kaza merkezi yapıldı; bu dönemde şehirde yedi cami, sekiz türbe, üç kilise, 100 dükkân bulunuyordu. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Suriye ile birlikte burası da Fransız manda idaresine geçti.

1898-1905 yılları arasında Almanlar tarafından önemli kazı çalışmaları yapıldı ve ortaya çıkarılan İslâm öncesi döneme ait tarihî eserler daha sonra Fransız manda idaresi ve Lübnan hükümeti tarafından restore ettirilerek Ba'lebek bir müze-şehir haline getirildi. İzleri tamamen ortadan kalkmış bulunanlar yanında Mescidü İbrâhim, Mescidü Re'si'l-ayn, el-Câmiu'l-kebîr gibi önemli İslâmî eserler ise bugün harap durumda olup bazı duvar ve kemerleri ayakta kalabilmiştir (bk. Hasan Abbas Nasrullah, II, 630 vd.).

BİBLİYOGRAFYA :

Belazürî, *Fütûh* (Fayda), s. 185-187; Eviya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 91-96; Abdülganî en-Nablusî — Ramazan b. Mûsâ el-Utayfî, *Rihletân ilâ Lübnân* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid — S. Wild), Beyrut 1979, s. 76-89; Ahmed Rifat (Yağlıkçızâde), *Lugat-ı Târhiyye ve Coğrafiyye*, İstanbul 1299-1300, II, 119, 198; *Kâmûsü'l-a'lâm*, II, 1323; Philip K. Hitti, *Târîhu Sâriye ve Lübnân ve Filistin*, Kahire 1958-59, I (trc. Corc Haddâd — Abdülkerîm Râfik), s. 343-349; II (trc. Kemal Yâzici), s. 207, 232, 235, 266, 326; Hasan Abbas Nasrullah, *Târîhu Ba'albek*, Beyrut 1404/1984, I-II; Coşkun Alptekin, *Dimaşk Atabegliği*, İstanbul 1985, s. 21-22, 82-83, 87, 99-100, 122-124, 133-134, 166; Fevzi Ahmed el-Ahdeb, "Ba'lebek: Medînetü's-şems", *Faysal*, XXIII, Riyad 1979, s. 38-49; Ömer Tedmürî, "Medînetü Ba'lebek ve hüzüruhe't-târîhi fi'l-meşâdiril-'Arabîyye hü-lâle'l-'aşri'l-Emevî", *el-Fikrül-'Arabî*, XXIX, Beyrut 1982, s. 205-229; M. Sobernheim, "Ba'albek", *IA*, II, 161-163; A. Haldar, "Ba'albek", *IDB*, I, 330-331; H. A. Seyrig, "Ba'albek", *EBR*, II, 941-943; J. Sourdell-Thomine, "Ba'labakk", *EI²* (İng.), I, 970-971.

İDRİS BOSTAN

BA'LEBEKKİ

(البعلبكي)

Bedrüddîn Muzaffer b. Abdîrahmân
b. İbrâhîm el-Ba'lebekkî
(ö. 675/1276 [?])

Ünlü hekim.

Ba'lebek (Baalbek) kadısı olan babası-na nisbetle İbn Kâdî Ba'lebek diye de anılan Bedreddin Ba'lebekkî aynı şehirde dünyaya geldi, doğum tarihi bilinmemektedir. İlk tahsilinden sonra Şam'a yerleşti ve tıp ilmiyle ilgilenmeye başladı. Dahvâr lakabıyla tanınan hocası Mühezzebüddin Abdürrahîm b. Ali'nin (ö.

628/1230) derslerine devam ederek öğrenimini tamamladı. Bu süre zarfında tıptan başka ilimlerle hiçbir şekilde ilgilenmedi. Hocasının yazdığı *el-İstifrâğ* adlı risâleyi (Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu, nr. 574, vr. 117^a-124^b) sınıfta birkaç arkadaşının yüzünden okumasından sonra Ba'lebekkî'nin ezbere okuduğu rivayet edilmektedir ki bu durum onun ne derece güçlü bir hâfizaya sahip olduğunu göstermektedir.

Mühezzebüddin ed-Dahvâr'ın refakatinde bir müddet Eyyübî sultanlarından el-Melikü'l-Eşref Mûsâ'nın (ö. 635/1237) hizmetinde bulundu ve maiyetinde seferlere katıldı. Daha sonra Rakka Hastahanesi tabipliğine tayin edildi ve orada Rakka'nın havasına, sağlık şartlarına dair *Mizâcü'r-Rakka* adlı eserini yazdı (*IA*, IX, 609). Rakka'da Zeynüddin el-A'mâ'dan da felsefe (hikmet) dersleri alan Ba'lebekkî birkaç yıl sonra Şam'a döndü. el-Melikü'l-Eşref Mûsâ'nın ölümünün ardından kargaşalık döneminde el-Melikü'l-Cevâd Yûnus (ö. 641/1243), bilgi ve maharetine güvendiği Ba'lebekkî'yi reîsületibbâ tayin etti. Ba'lebekkî bu görevi başlamasını müteakip tıp ilminin o günlerde zedelenmiş olan itibarını kendi maddî katkısı ve yoğun çabalarıyla yükseltmeye çalıştı; bu arada Atabeg el-Melikü'l-Âdil Nüreddin Zengî'nin yaptırmış olduğu Şam Hastahanesi'ni masraflarını bizzat karşılayarak genişletti ve hastalara hizmet imkânlarını arttırdı. Ba'lebekkî daha sonraki Eyyübî sultanlarından da saygı görmüş ve aynı vazifede birakılarak büyük nimet ve iltifatlara mazhar kılınmıştır.

Ba'lebekkî tıp ilmi dışında, hayatının ileriki dönemlerinde diğer İslâmî ilimlerle de meşgul oldu. Evinin yakınında bulunan Kılıcıyye Medresesi'nde bir öğrenci gibi fıkıh ve edebî ilimler tahsil etti; Kur'an-ı Kerim'i ezberledi. Ayrıca devrinin dil âlimlerinden Ebû Şâme el-Makdisî'den (ö. 665/1267) tefsir ve kıraat dersleri aldı. Bütün ömrünü ibadetle ve ilmî araştırma yapmakla geçiren Ba'lebekkî'nin ölüm tarihinin 650 ile 660 arasında olabileceği bazı kaynaklarda belirtilmektedir. Ancak biyografisini diğerlerinden daha uzun veren çağdaşı İbn Ebû Usaybia (ö. 668/1270) vefatından bahsetmemektedir. Alâeddin el-Gazzülî'nin (ö. 815/1412-13) *Meftâli'u'l-büdûr* (I, 173) adlı eserinde ise baskı veya nüsha hatasından dolayı ölüm tarihi 975 olarak gösterilmektedir. Gazzülî'nin vefat tarihi dikkate alındığında Ba'lebekkî'nin ölüm yılı olarak verilen

675'in 975 şeklinde yazılmış veya okunmuş olması muhtemeldir. Hayranlarından biri olan İbn Ebû Usaybia onun ilim ve zekâsından, ahlâkından, iyilik ve yarıdım severliğinden bahsetmektedir.

Ba'lebekkî yukarıda zikredilen *Mizâcü'r-Rakka* adlı eserinden başka Emîr Seyfeddin el-Müşidd'e (ö. 656/1258) ithaf ettiği (İbn Ebû Usaybia, s. 755) kalp hastalıkları ve tedavi yöntemlerinden bahseden *Müferrihu'n-nefs* ve yine tıba dair *Kitâbü'l-Milh* (veya *Mulaḥ*) fi't-*ḫub* adlı eserleri de telif etmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde Bedreddin İbn Kâdî Ba'lebek adına kayıtlı *Kitâbü Sürâri'n-nefs* ve *müferrihuḥ* (Ayasofya, nr. 3637, 48 varak) adındaki eser ile Köprülü Kütüphanesi'nde İbn Sahnûn (ö. 694/1295) adına kayıtlı *Kitâbü Müferrihu'n-nefs* (nr. 982, 41 varak) adındaki eser arasında, yedinci bölüm ile onuncu bölümün yer değiştirmesi dışında hiçbir fark yoktur. Köprülü nüshasının ilk varağında (1^b) müellif adının yer alması ve istinsah tarihinin (883/1478) verilmesi, buna karşılık Süleymaniye nüshasında yazar adının birinci varağın ön yüzüne (1^a) yazılması, istinsah tarihinin verilmesi şüphe uyandırmakla ve eserin İbn Sahnûn'a ait olma ihtimalini daha da kuvvetlendirmektedir. Ayrıca Brockelmann'ın Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Ayasofya, nr. 3631) olduğunu kaydettiği *Takdîmetü'l-ma'rife* adlı şerhi Ba'lebekkî'ye nisbet etmesi de doğru değildir (*GAL Suppl.*, I, 368; *GAL [Ar.]*, IV, 112). Çünkü bu şerh, çeşitli yazmalarından anlaşıldığı üzere (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3524, 3525; Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu, nr. 574, vr. 88^b-116^b) Ba'lebekkî'nin hocası Mühezzebüddin ed-Dahvâr'a ait olduğu gibi Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Ayasofya, nr. 3631) kayıtlı eser de çoğunlukla Sâbit b. Kurre (ö. 288/901) ile Huneyn b. İshak'ın (ö. 260/873) tercümelerini ihtiva eden *Risâle fi tafsiḫi aḥvâli kütübi Câlînûs ve Kitâbi'l-Cevâmi' min kütübi Câlînûs* adında bir risâle olup Ba'lebekkî ile bir ilgisi yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Usaybia, *Üyünü'l-enbâ*, s. 751-755; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, IX, 293-294; Alâeddin el-Gazzülî, *Meftâli'u'l-büdûr*, Kahire 1299-1300, I, 173; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1463, 1772, 1783; *Kâmûsü'l-a'lâm*, II, 1255; Brockelmann, *GAL*, I, 647; *Suppl.*, I, 368; *GAL (Ar.)*, IV, 112; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 329; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XII, 299; Zirikî, *el-A'lâm* (Fetullah), VII, 256; Hasan Nasrullah, *Târîhu Ba'albek*, Beyrut 1404/1984, II, 551-554; E. Honigmann, "Rakka", *IA*, IX, 609.

KASIM KIRBIYIK